

Hamlet i regi av Kenneth Branagh - en filmhandledning

av Kajsa Heinemann & Andreas Hoffsten

Den här filmhandledningen gavs ursprungligen ut av Svenska Filminstitutet/Zoom och vände sig då till gymnasielärare vars elever skulle bekanta sig med eller fördjupa sig i William Shakespeares dramatik i allmänhet, och Hamlet i synnerhet. Men visst kan väl andra än gymnasieelever ha glädje av den. Vi publicerar den med tillstånd av författarna.

Dramat om den danske prinsen har filmatiserats många gånger förr, men då alltid i förkortade versioner. I den här filmatiseringen av *Hamlet* har den engelske regissören, producenten, skådespelaren och flerfaldige Shakespearetolken – både på filmduk och teaterscen – Kenneth Branagh valt att ha med all text, vilket innebär att filmen är dryga fyra timmar lång. Det märks inte minst i inledningsscenerna med vålnaden. Men låt inte filmens längd bli skäl nog att avstå från denna påkostade filmupplevelse. Detta är en färgstark, fantasirik och humoristisk och, som dramat kräver, dystopisk, ondskefull och våldsam film, som berör politiska såväl som djupt existentiella frågor. Branaghs *Hamlet* är inte enbart allmänbildande utan också synnerligen underhållande, vilket gör den pedagogiskt lättgänglig.

Filmens handling

Handlingen i Branaghs *Hamlet* utspelas till största del på ett stort och vackert slott någonstans i norra Europa, på 1800-talet. Kungen på slottet, unge prins Hamlets far, hittas till Hamlets förtvivlan en vacker eftermiddag död i sin vilstol i trädgården. Än värre och obegripligare känns det för Hamlet när hans mamma, drottningen, den nyblivna änkan, nykär, lycklig och långt ifrån sörjande inte ens en månad efter begravningen av maken gifter om sig med dennes bror Claudius, som automatiskt efterträder kungaplatzen. Hamlet, som inte kan känna glädje utan bara förakt för äktenskapet, får av ett par

vakter höra att hans pappas vålnad visat sig för dem under några kvällar när de stått vakt utanför slottet. Hamlet bestämmer sig för att se detta mirakulösa och osannolika



med egna ögon och kvällen därpå står han tålmodigt tillsammans med vakterna, inväntandes sin fars vålnad. Han behöver inte vänta länge. Så snart mörkret lagt sig visar sig en väldig vålnad. Hamlet känner omedelbart igen sin far, som gör allt för att locka med sig Hamlet bort från slottet, och trots varningar och förbud från vakterna, som är rädda att det inte är kungens vålnad utan satan själv, följer Hamlet hypnotiskt vålnaden. Vid ett kärr, när vakterna är utom hörhåll, berättar kungens vålnad att han inte dött en naturlig död, utan att han blivit giftmördad av sin egen bror. Vålnaden förklarar för Hamlet att hans själ inte kan få frid förrän Hamlet hämnats på förövaren. Under tiden som Hamlet försöker komma underfund med hur han lämpligast ska hämnas uppträder han i omgivningens ögon allt mer besynnerligt, vilket gör hans mor drottningen bekymrad. Hon tror att Hamlets beteende orsakats av hans pappas plötsliga och för tidiga bortgång. Polonius, den viktorianske premiärministern på slottet, är av en

annan åsikt. Han har precis fått kännedom om att Hamlet skrivit vackra kärleksbrev till hans dotter Ofelia och nu tror han att det är Hamlets heta men förbjudna och obesvarade känslor till henne som är orsaken till den begynnande galenskapen, vilket han också förklarar för kungaparet. Polonius förmanar faderligt för Ofelia att vad än Hamlet skriver, säger och gör så utnyttjar han henne bara. Hamlet skulle aldrig äkta någon av hennes klass. Vad Polonius inte vet om är att Ofelia och Hamlet sedan en längre tid redan inlett ett hett och passionerat kärleksförhållande. Ofelia blir därför förkrossad när hon inser att hon måste bryta med sin älskade. För att övertyga kungaparet tvingas hon fungera som lockbete i en fälla där det är tänkt att Hamlet ska avslöja sin kärlek till Ofelia, vilket också sker. Hamlet reagerar våldsamt när Ofelia avvisar honom och utbrister: "Gå i kloster, Ofelia!" Kungaparet tolkar Hamlets aggressiva reaktion som att Polonius haft rätt. Efter separationen från Ofelia går Hamlet allt djupare in i sin egen värld. En dag kommer ett kringresande teatersällskap på besök och Hamlet ser en chans att sätta kungaparet på prov. Han ber skådespelarna att inleda kvällen med att spela upp en scen som är identisk med det som vålnaden sagt till Hamlet om hur han blivit giftmördad av sin egen bror. Skådespelarna accepterar Hamlets önskan och kvällen därpå när alla samlats för att se skådespelet placerar Hamlet sig så lägligt att han kan iakttå kungaparets reaktioner. Reaktionerna låter sig inte utebli. Kungen vill bryta föreställningen och Hamlet är nu helt övertygad om att vålnaden talar sanning. Efter föreställningen rusar Hamlet in till sin mammas rum för att övertyga henne om hur mordet gått till. Mamman, som tror att Hamlet är tokig, är till en början svårövertalad men efter hand börjar hon tvivla på att Hamlet är galen. Plötsligt hör Hamlet att någon står bakom mammans draperi, han tvekar inte, utan rusar fram och hugger sitt svärd

mot det som rör sig. Bakom draperiet hade Polonius, Ofelias pappa, gömt sig. Polonius dör och kungaparet ser ingen annan råd än att skicka Hamlet till England tills att allt lugnat ned sig på slottet. Under de tre år som Hamlet är borta, blir Ofelia vansinnig. Hennes pappa blev mördad av Hamlet. Den man hon älskade men inte kunde få och som hon haft förbjuden sex med är bortrest, liksom hennes älskade bror Laertes. Samma dag som Hamlet och Ofelias bror Laertes återvänder till slottet, dränker hon sig. Hamlet kommer lagom till hennes okristliga begravning. Vid mötet med de två dödgrävarna filosoferar Hamlet högt om livets gåta och förgänglighet: "Att vara eller inte vara, det är frågan."

Hamlets återkomst skapar stor turbulens på slottet. Laertes är utom sig och vill snarast hämnas sin far såväl som sin syster, vilket kungen ser till att utnyttja. Kungen, som inget hellre vill än att se Hamlet död, övertygar Laertes att ställa upp i en tävling i värja mot Hamlet, i vilken Laertes på ett rättvist sätt kan vinna/döda Hamlet. För att vara på den säkra sidan placerar kungen också dödligt gift i Hamlets vin. Under tävlingens gång vinner Hamlet poäng på poäng men avstår, till kungens förtret, från att skåla ur vinglasen. Istället tar drottningen Hamlets förgiftade vinglas och höjer en skål. Precis innan hon ska till att dricka skriker kungen: "Nej, Gertrud!" För ett ögonblick avstannar allt. Men så dricker Gertrud en klunk och tävlingen fortsätter. Kungen segnar ned på sin tron, han vet att hans hustru inom



Hamlet: "Nu, farbror, står du där. - Mitt lösenord: 'Färväl, färväl, och minns mig!' Det har jag svurit på."



Hamlet: "Kom an!"
Laertes: "Kom an, min prins!"

kort kommer att dö. Förloraren Laertes, som börjar bli allt mer desperat, placerar samma dödliga gift på spetsen av sin värja, för att vara säker på att Hamlet dör. Strax därefter blir Hamlet träffad av Laertes värja och går nu ovetandes mot en säker och snar död. Men i tumultet råkar Hamlet och Laertes byta värjor med varandra och det dröjer inte länge förrän också Laertes träffas av den förgiftade värjan. Plötsligt segnar drottningen ihop, men innan hon dör varnar hon Hamlet att vinet är förgiftat. Laertes inser att kungen utnyttjat honom för att döda Hamlet och samtidigt passa på att förnedra honom, avslöjar för Hamlet att de båda är förgiftade, och att det är kungen som ligger bakom allt. Innan Hamlet dör rusar han med full kraft mot kungen och dödar honom. När alla ligger döda, stormas slottet och övertas av en ny regim under Fortinbras. I filmens slut får Hamlet en ståtlig och hedervärd begravning.

✓ *Vilka känslor väckte filmen? Skratt? Sorg? Obehag? Förståelse eller hämndbegär? Var karaktärernas handlande begripligt? Kunde ni identifiera er med någon eller några av karaktärerna? I sådant fall: vad var det som bidrog till identifikationen? Resonera gärna också kring huruvida våldet i filmen är relevant eller inte. Finns det en risk att våld estetiseras i en film som denna?*

Hamlet - En kulturvagg

Hamlet är en viktig kulturvagg och med tanke på mångas större vana att tillgodogöra sig film än teater är kanske en filmatisering som denna av verket att föredra.

✓ *På vilket sätt upplevdes filmen? Som en dramatisk actionfilm? En spännande thriller? Eller som en ur ett teaterhistoriskt perspektiv intressant, allmänbildande och lärorik film? Resonera kring vilka fördelar respektive nackdelar det kan finnas med att uppleva dramat på a) film b) teater c) som litteratur.*

Hamlet, som i den här filmatiseringen bibehållit all text, rymmer en mängd klassiska och ofta citerade repliker som kan vara värda att lägga på minnet. För att ge några exempel:

"Gå i kloster Ofelia!", "Skröplighet, ditt namn är kvinna", "Där sprack ett ädelt hjärta", "Ur led är tiden, ve att jag är född att den vrida rätt igen" och så den mest berömda av dem alla, "Att vara eller inte vara, det är frågan". Det är en monolog som kan läsas inifrån kulisserna, den kan läsas svävande drömskt eller politiskt aggressivt. Den är alltid ett centrum till vilken tolkningen av texten måste förhålla sig.

✓ *Använd ett bokexemplar av pjäsen och försök att finna dessa och andra klassiska repliker. Jämför sedan den engelska översättningen med den svenska. Vad skiljer dem åt? Fundera på det poetiska uttrycket i de båda språken. Varför är de så ofta citerade? Den här filmatiseringen har valt att ha med all text. Vad är det som annars vanligen utesluts?*

En icke tidsbunden Hamlet

Branaghs *Hamlet* lever inte, som i originalet, på 1600-talet, utan i ett glidande 1800 / 1900-tal. Kanske bidrar detta till att föra handlingen närmre vår tid, göra den mer

universell och aktuellare än sina föregångare. Tankarna går inte helt osökt till militärt styrda regimer i det moderna Europas historia. Att det är modern tid förstår vi bland annat genom valet av kläder och rekvisita.

✓ *Hur tror ni att valet att förlägga dramat i modern tid påverkar upplevelsen av handlingen i dramat? Fundera kring till vilka andra tider och platser man skulle kunna förlägga historien om Hamlet. Skissa gärna fram en egen version. Varför inte en kvinnlig Hamlet bosatt i Harlem år 2000?*

Mord, svek och galenskap

I filmens början dör kungen, tillika Hamlets pappa. Strax därefter gifter hans mamma drottningen om sig med den döde kungens bror Claudius, som nu också blir kung. Hamlet reagerar starkt och ställer sig frågande till vad kärlek egentligen är. Som nybliven änka samt mor till Hamlet, som nyss förlorat sin far, agerar drottningen tämligen okänsligt. Via tillbakablickar låter filmen oss ana att Hamlets pappa var en ganska tyst, allvarlig och trött man. Som vålnad är han bitter, hämndlysten och hotfull. Hans bror däremot presenteras inledningsvis som en glad, livlig och charmerande man. Mot slutet uppvisar han dock en annan sida.

✓ *Diskutera huvudintrigen och hur de fyra karaktärerna: kungen, drottningen, Claudius och Hamlet förhåller sig till varandra. Varför reagerar drottningen så obemärkt på makens plötsliga död? Blir Hamlet galen eller spelar han bara? Hur ser relationen ut mellan Hamlet och hans mamma? Finns det skäl att tro att Hamlet blir svartsjuk på mammans nye man? Jämför gärna med det klassiska grekiska dramat om Oidipus.*

Hamlet och Ofelia

Genom återblickar förstår vi att Hamlet och Ofelia har ett hemligt, passionerat sex- och kärleksförhållande. Bilderna på de två avslöjar en sann förälskelse. Detta är ovanligt. I andra versioner av *Hamlet* antyds det vanligtvis att Hamlet och Ofelia enkom är förtjusta i varandra. I den här filmen blir det mer förståeligt varför Hamlet reagerar så aggressivt på Ofelias plötsliga avståndstagande. Likaså blir det begripligt varför hon blir vansinnig och sedan begår självmord i ljuset av pappans

förmanande tal om att hon inte är värd en man som Hamlet i kombination med att Hamlet av misstag(?) mördar hennes far och därefter tvingas resa bort i tre år.

✓ *Resonera kring Hamlets och Ofelias förhållande. Kan man tala om äkta kärlek eller utnyttjade Hamlet henne bara för sina egna lustars skull? Varför var det så farligt, fel och förbjudet av Ofelia att älska och ha sex med Hamlet? Fundera kring vilken betydelse klasstillhörighet får när det gäller valet av kärlekspartner, även i vår tid.*

Hamlet & Shakespeare

När kungens vålnad berättat för Hamlet hur giftmordet gått till vet Hamlet till en början inte hur han ska gå tillväga för att hämnas sin fars mördare. Men när ett teatersällskap kommer på besök till slottet ser han sin chans. Skådespelarna spelar upp mordscenen framför en bestört kung och drottning. Detta metaberrättande är en intressant del i dramat. En pjäs i pjäsen, ungefär som de kinesiska askarnas princip. Man kan ana Shakespeares förtjusning i skådespelare eftersom han ger teatersällskapet och deras framförande en så stor plats i dramat.

✓ *Ta reda på fakta kring hur teatern såg ut i det Elisabetanska England i början av 1600-talet då Shakespeare verkade. Vilken status hade skådespelarna? Under vilka förhållanden arbetade de?*

Varje tid har sin Hamlet

Hamlet är på ytan en enkel historia om ett giftmord, en kärlekshistoria samt en dramatisk final med hämnd och ond bråd död. Likafullt rymmer dramat närmast oändliga tolkningsmöjligheter. Hamlet kan spelas i eleganta trikåer eller som punkare i trasor. Tonvikten kan läggas vid det mänskligt existentiella, som ett historiskt kostymdrama, som psykologisk gåta eller som brännande politisk utsaga.

✓ *Hur tolkar vi Branaghs version? Vad söker vi i konst? Är konstens mening att underhålla eller för människan att spegla sitt innersta i?*

PRODUKTIONSUPPGIFTER:

England 1997
Manus & regi: Kenneth Branagh
Foto: Alex Thomson B.S.C.
Klippning: Neil Farrell
Scenografi: Tim Harvey
Kostym: Alexandra Byrne
I ROLLERNA:
Hamlet – Kenneth Branagh
Claudius – Derek Jacobi
Gertrude – Julie Christie
Ofelia – Kate Winslet
Laertes – Michael Maloney
Horatio – Nicholas Farrell
Polonius – Richard Briers
Speltid: 242 min
Format: Cinemascope
Ljudsystem: Dolby SR / SRD SDDS
Censur: Från 15 år
Svensk Premiär: 29.8.1997
DISTRIBUTUON:
Columbia TriStar, Box 9501, 102 74
Stockholm Tel 08-658 11 40, fax
08-84 12 04



Polonius: "Vad läser ers nåd?"
Hamlet: "Ord, ord, ord."